

Primož Gašperič, Matija Zorn

SEDEM DESETLETIJ ZEMLJEPISNEGA
MUZEJA

Leta 2016 mineva sedemdeset let od ustanovitve Zemljepisnega muzeja Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU. Muzej je 7. maja 1946, na pobudo akademika dr. Antona Melika pod nazivom Zemljepisni muzej Slovenije, ustanovila vlada Ljudske republike Slovenije. Do leta 1962 je deloval samostojno, potem je bil priključen novonastalemu Inštitutu za geografijo Univerze v Ljubljani, septembra 2002 pa je prišel pod okrilje Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU.

V svetovnem merilu so se posebni geografski oziroma zemljepisni muzeji začeli pojavljati v prvi polovici 20. stoletja. Med prvimi je bil ustanovljen leta 1919 v Sovjetski zvezi v takratnem Leningradu, približno desetletje kasneje pa je bil ustanovljen še v Nemčiji v Leipzigu. Pred tem so bile bogate kartografske zbirke del večjih nacionalnih muzejev, kot so še danes. Nekateri izmed teh (na primer Smithsonian v Washingtonu ali British Museum v Londonu) so že v drugi polovici 19. stoletja imeli tudi svoje zbirke predstavljene po geografskih območjih.

Slovenski Zemljepisni muzej je danes posebna enota Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU, ki pridobiva, hrani in ureja kartografsko, slikovno in arhivsko geografsko gradivo ter pripravlja razstave. V tem se njegovo poslanstvo ni spremenilo od ustanovitve in zavoljo tega sodi med pomembne hranitelje geografske dediščine. Njegova kartografska zbirka obsega zemljevide različnih vsebin in meril od 16. stoletja do sodobnosti. Največ je tematskih in topografskih zemljevidov ter šolskih stenskih zemljevidov in atlasov. Večina gradiva se nanaša na slovensko ozemlje in sosednje dežele. Slikovna zbirka obsega razglednice in fotografije slovenskih krajev in pokrajin ter manjše število bakrotiskov. Zbirka atlasov obsega številne redke primerke najbolj znanih svetovnih avtorjev in odraža razvoj upodobitev

sveta. Zbirka statističnih podatkov za slovensko ozemlje obsega arhivsko pisno in statistično gradivo o Sloveniji. Z zbranim gradivom se dopolnjuje s Kartografsko in slikovno zbirko Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.

Med pomembnejšimi kartografskimi deli slovenskega ozemlja, ki jih hrani muzej, so:

— Münstrova izdaje Ptolomajeve *Geografije* iz leta 1552. Gre za razsvetljesko različico dela *Geografija* (*Geographike hyphegesis*) grškega geografa Klavdija Ptolemaja iz 2. stoletja. Original je bil sestavljen iz osmih knjig. Prvih sedem je obravnavalo splošne principe kartografije in metode kartografske projekcije, navodila za sestavljanje zemljevidov ter podatke o geografski legi krajev, rek in podobno. V osmi knjigi so bili zbrani zemljevidi takrat znanega sveta. Nemški kartograf Sebastian Münster je delo ponovno izdal in mu dodal sodobnejše zemljevide iz srede 16. stoletja;

— *Zemljevid vojvodine Štajerske* (*Styriae Ducatus Fertilissimi Nova Geographica Descriptio*) duhovnika in kartografa Georga Matthäusa Vischerja iz leta 1678, v merilu med 1 : 160.000 in 1 : 174.000. Zemljevid je sestavljen iz dvanajstih delov, skupaj pa meri približno 124 x 136 centimetrov;

— *Slava vojvodine Kranjske* (*Die Ehre dess Hertzogthums Crain*) polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja iz leta 1689. Delo predstavlja eno najpo-

Notranjost Zemljepisnega muzeja GIAM ZRC SAZU

Foto Marko Zaplati

membnejših znanstvenih del o Kranjski, v katerem so med drugim objavljene zemljevidi in skice slovenskega ozemlja;

— *Horografski zemljevid Vojvodine Kranjske (Ducatus Carnioliae tabula chorographica)* cistercijana Janeza Dizme Florjančiča iz leta 1744, v merilu približno 1 : 100.000. Gre za najkakovostnejši in najpopolnejši zemljevid Kranjske te dobe. Sestavlja ga dvanajst delov, ki se po velikosti nekoliko razlikujejo in merijo približno 45 x 62 centimetrov. Velikost celotnega zemljevida je približno 180 x 188 centimetrov, kar je že samo po sebi kartografska posebnost;

— *Zemljevid Slovenske dežele in pokrajin* avtorja Petra Kozlerja iz leta 1853, v merilu 1 : 576.000. Gre za prvi slovenski zemljevid z dotlej najbolj natančno vrisano etnično mejo in z navedenimi slovenskimi zemljepisnimi imeni.

Poslanstvo muzeja pa ni le hramba geografske dediščine, pač pa tudi njena popularizacija. Zato so v okviru muzeja organizirane številne razstave, delavnice, predavanja ali druge oblike izobraževanja za različne stopnje in vrste izobraževanja. V zadnjih letih je vse več tudi turističnih obiskov.

Muzej ima prostore na dveh lokacijah v Ljubljani. Na Gosposki ulici 13 sta arhiv in pisarna, na Gosposki ulici 16 pa prireditveni prostor (dvorana) z razstaviščem. Vsi prostori so bili približno

ob šestdesetletnici povsem obnovljeni in sodobno opremljeni ter tako omogočajo primerno hrambo zgodovinskega kartografskega gradiva ter prijeten prireditveni ambient.

Manjši pisarniško-arhivski del omogoča raziskovalcem in obiskovalcem neposredno delo z arhivskim gradivom, omarne vitrine pa omogočajo tudi postavitev manjših razstav. V letu 2015 so bili v vitrinah predstavljeni:

— Kranjska na starih zemljevidih — razstavljeno je bilo dvajset zemljevidov, ki prikazujejo ozemlje Kranjske med 16. in 19. stoletjem kot samostojno ozemeljsko enoto (Kranjska) ali kot del večjega območja (srednja in južna Evropa, Habsburške dežele);

— tipni zemljevidi — prikaz kartografskih pripomočkov, ki jih uporabljajo slepi in slabovidni za učenje geografije;

— Atlant — predstavitev prvega atlasa sveta v slovenskem jeziku, ki ga je med letoma 1869 in 1877 izdelal Matej Cigale;

— geografska literatura — predstavitev slovenskih geografskih revij ter izbranih del Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU in Zveze geografov Slovenije;

— učbeniki in atlasi Blaža Kocena — predstavitev dela enega najpomembnejših geografov in kartografov avstro-ogrske monarhije ter začetnika didaktike geografije Blaža Kocena;

— tehnična oprema in kartografski pripomočki — pripomočki, ki so jih raziskovalci inštituta v preteklosti uporabljali pri terenskem in kabinetnem delu.

Večji prireditveni prostor muzeja pa omogoča prireditve z do petdeset udeleženci ter je zaradi lege v centru Ljubljane in tehnične opremljenosti zelo priljubljen med zunanjimi uporabniki ter je posledično v uporabi skoraj vse leto. Tako gosti številne okrogle mize, predstavitve knjižnih del, predstavitve domačih in tujih projektov, doktoratov, predavanja za ciljne skupine, mednarodne in domače simpozije, srečanja društev ter potopisna in strokovna predavanja. Vsako leto se tako zvrsti blizu tristo prireditev.

Izrez iz zemljevida Kranjske
Janeza Dizme Florjančiča iz
leta 1744

Arhiv Zemljepisnega muzeja
GIAM ZRC SAZU

Muzej so od ustanovitve vodili oziroma v njem delovali: Vladimir Leban (1946—1962), Mirko Bogič (1962—1976), Milena Pak (1976—1981), Bibijana Mihevc (1982—2002) in Primož Gašperič (2003—).

Kljub razvejani dejavnosti, bogatemu ohranjenemu gradivu, dolgoletnemu delovanju in pomembnemu poslanstvu pa je Zemljepisni muzej eden redkih muzejev nacionalnega pomena v Sloveniji, ki mu država ne dodeljuje finančnih sredstev neposredno prek Ministrstva za kulturo, pa čeprav je bilo tako zapisano v uredbi ob njegovi ustanovitvi. S tem je muzej finančno prepuščen samemu sebi oziroma je odvisen od iznajdljivosti Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU, kar hromi njegovo še bolj poglobljeno delovanje na področju hrambe in preučevanja geografske dediščine.

(Primož Gašperič, vodja Zemljepisnega muzeja
Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU,
dr. Matija Zorn, pomočnik predstojnika Geografskega
inštituta Antona Melika ZRC SAZU)

LITERATURA

Agnew, John A., in David Livingstone. *The SAGE Handbook of Geographical Knowledge*. London: SAGE Publications, 2011.
Gašperič, Primož. »Kartografske upodobitve Slovenije skozi

čas.« *Acta Geographica Slovenica* 47, št. 2(2007): 245–273.
Orožen Adamič, Milan, in Mimi Urbanc. »Odzivi na Atlant in njegovo mesto v slovenski geografski literaturi.« *Atlant* (2015): 16–17.

Perko, Drago. »Uvodnik.« V: *50 let Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU*. Geografija Slovenije 1. Ljubljana: Založba ZRC, 1999.

Perko, Drago. »Obnovitev dvorane Zemljepisnega muzeja Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU.« *Geografski vestnik* 76, št. 2(2004): 107.

Perko, Drago. »Uvodna beseda.« V: *Geografski inštitut in šestdesetletnica njegovega kartografskega oddelka. Zemljevid Ilirskih provinc iz leta 1812*. Ljubljana: Založba ZRC, 1999.

Reinhard, Rudolf. »The Museum of Regional Geography in Leipzig.« *Geographical Review* 24, št. 2(1934): 219–231.

Rojc, Branko. »Predgovor.« V: *Kocenov srednješolski atlas kot didaktična prelomnica*. Geografija Slovenije 22. Ljubljana: Založba ZRC, 2011.

Semenov, Tian-Shansky. »The Geographical Museum.« *Geographical Review* 19, št. 4(1929).

»Uredba vlade Ljudske republike Slovenije o ustanovitvi in ustroju Zemljepisnega muzeja Slovenije.« *Geografski vestnik* 18, 1946.

Vrišer, Igor. »Leban Vladimir«. Enciklopedija Slovenije. Zv. 6. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1992.

ELEKTRONSKI VIRI

<http://www.primorci.si/osebe/bogic-mirko/1360/> [pridobljeno 19. marec 2015]